

המהלך האלוקי

בספר שופטים

עופר סיון

© כל הזכויות שמורות למחבר

הספר נדפס בהוצאה עצמית תשס"ט. תש"פ.

צילום כריכה : שמוליק תגר, הרי אילת.

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

הערות ניתן לשלוח למייל 345mail@gmail.com

תוכן

7.....הקדמה

- 7.....א. "המהלך האלוקי"
- 11.....ב. כל תיבה - אוצר
- 12.....ג. התנצלות
- 13.....ד. שלמי תודה

15.....המלכות בישראל

- 17.....1. המלכות ביהודה
- 20.....2. שבט הקיני - התורה ביהודה
- 25.....3. הגבורה ביהודה
- 28.....4. המלוכה ביוסף
- 30.....5. סודה של לוז
- 34.....6. התרשלות בכיבוש הארץ

38.....חטא בעמי ואלילי הארץ

- 39.....7. תוצאות התרשלות הכיבוש
- 43.....8. המהלך האלוקי - שינוי מטרת המובלעות
- 46.....9. סיכום מבוא לספר שופטים

49.....עתניאל בן קנז

- 51.....1. כושן רשעתים
- 52.....2. לבן הארמי
- 56.....3. בלעם בן בעור
- 57.....4. רשעות כפליים
- 58.....5. המהלך האלוקי - חיבור בנים לאבות
- 59.....6. הושעת ישראל - שנאה ואהבה בעצם
- 61.....7. נקודות נוספות

אהוד בן גרא.....63

1. עגלון מלך מואב ירא אלוקים.....65
2. עורמתו של בנימין.....68
3. המהלך האלוקי - ענישת כפויי הטובה.....72
4. נקודות נוספות.....74

שמגר בן ענת.....77

דבורה וברק.....79

1. שיעבוד כנען.....81
2. דור ירוד.....84
3. דבורה המדברת.....86
4. המהלך האלוקי - ניצחון הכוח הנשי.....90
5. הושעת ישראל ע"י הקול וההמשכה.....92
6. שירת דבורה - תוכחה מסותרת.....97
7. נקודות נוספות.....99

גדעון הוא ירבעל.....101

1. מדיין - טוב ורע.....103
2. שעבוד מדיין - שיעבוד כלכלי.....107
3. התחלה חדשה.....108
4. סנגורית עם ישראל.....110
5. ניפוץ מקובעות מחשבתית.....114
6. אותות גדעון.....117
7. הכשרת עם ישראל לחיי אמונה.....118
8. זכות עם ישראל.....121
9. מלחמת מדיין השנייה.....124
10. תרעומת בני אפרים.....128
11. גדעון גואל הדם.....130
12. מלך לכל דורש.....132
13. המהלך האלוקי - בירור הרצון.....134
14. נקודות נוספות.....139

אבימלך בן ירבעל.....141

1. אבימלך מתנשא למלך.....143
2. שכס ועופרה.....144
3. התנשאות בעלי שכס.....146
4. תככים ומזימות בבעלי שכס.....149
5. המהלך האלוקי - העמדה בדין.....153

שופטים מכל השבטים.....157

יפתח הגלעדי.....159

1. עם ישראל בתקופת יפתח.....161
2. הולדת עמון ומואב.....165
3. מלפס אליל עמון.....168
4. היסטוריה עם ישראל - עמון.....169
5. ראשית מנהיגות יפתח.....171
6. יפתח ראש וקצין.....173
7. יפתח ומלך עמון.....176
8. נדר יפתח.....178
9. ענישה בדין.....184
10. המהלך האלוקי - איחוד השבטים.....186
11. סופו של יפתח.....191
12. נקודות נוספות.....192

שמשון.....197

1. פלשתים - רקע היסטורי.....199
2. הולדת העם הפלשתי.....200
3. השלטון הפלשתי.....201
4. הורי שמשון.....205
5. שמשון.....208
6. פלשתים - אומה מופקרת.....211
7. נשותיו של שמשון.....215
8. המהלך האלוקי - יושר פנימי.....220
9. שמשון כמשיח.....223

10. סופו של שמשון..... 228

11. סיכום..... 229

פסל מיכה ושבת דן..... 231

1. מיכה..... 233

2. גניבת" כספי הפסל..... 234

3. בית האלוהים של מיכה..... 237

4. פסולו של הפסל..... 239

5. יהונתן בן גרשום בן משה..... 241

6. נחלת שבת דן..... 246

7. דן מחפש את הצפון..... 247

8. פגישה גורלית..... 248

9. כיבוש ליש..... 251

10. שורשה של טעות..... 254

11. המהלך האלוקי - לכל אחד יש תפקיד..... 255

12. נקודות נוספות..... 258

פלגש בגבעה..... 261

1. האיש הלוי..... 263

2. הנערה ואביה..... 265

3. הזקן האפרתי..... 266

4. בני הבליעל..... 268

5. נקמת האיש הלוי..... 270

6. אסיפת ישראל במצפה..... 270

7. גאוות שבת בנימין..... 272

8. משפט שדה..... 274

9. מלחמת השבטים בבנימין..... 279

10. המהלך האלוקי - תיקון הכבוד..... 283

11. גאוות יבש גלעד..... 286

הערות והרחבות..... 291

לוח ראשי תיבות..... 418

מקורות..... 419

הקדמה

א. "המהלך האלוקי"

ספר שופטים הינו ייחודי בכך שהוא מתאר תקופת "מעבר" הנמצאת בין שתי תקופות אדירות שהותירו את חותמם על העם היהודי לדורותיו. מחד, תקופת האבות, שנים עשר השבטים, יציאת מצרים וכיבוש הארץ בהנהגתו של יהושע בן נון. מאידך, תקופת הקמת מלכות בית דוד, כינון ממלכת ישראל ובניית בית המקדש. שתי תקופות אלו מרובות בגילויי שכינה, נביאים, ניסים גלויים והנהגות רבות עוצמה. לעומתן, תקופת השופטים ניראת כמעין "אנתחא" בין שתי תקופות אדירות אלו. כעמק הנמצא בין שני הרים, כהתבטאות הגמרא באיפיון תקופת השופטים:

איזה דור שכולו הבל? הוי אומר: זה דורו של שפוט השופטים.¹

בתקופה זו כמעט שאין נביאים, דבר ה' אל העם מתגלה לעיתים, אין הנהגה מסודרת והעם מפוזר ומפורד.²

הקורא העוקב אחרי התהליך ההיסטורי שעם ישראל עובר מצפה שאחרי קבלת התורה במדבר, כיבוש הארץ בסערה וברית לאלוקיו בשכם – עם ישראל יתעלה מעלה מעלה, ובספר שופטים יתגלה כפועל גדולות ונצורות בארץ המובטחת וימלא את תפקידו שיועד לו ע"י האל "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכֶּת כִּנְיָנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ"³. אך למרבה הפלא, מרגע תום הכיבוש מתכנס כל אחד תחת גפנו ותחת תאנתו, ואט אט מתדרדר רוחנית.

אי אפשר שלא לחוש את הצער שמרגיש הקב"ה על בניו, אהוביו. בתום ארבעים שנות נדודים בחולות המדבר, תקופה המתוארת כתקופת נישואין נפלאה "וְזָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ, אֶהְבֶּתָּ כְּלוּלִתֶיךָ"⁴, נכנסים בני ישראל לארץ המובטחת ושוקעים בתהומות החטא. שכחת האלוקים פושה. צעד אחר צעד פוסעים בני ישראל אל "זרועותיה" של העבודה זרה. ומה יעשה האב

שבניו רחקו ושכחוהו, כיצד ינהג אותו אב רחמן שמבקש את קירבת בניו? אין לו אלא מפלט אחד, לִימֵן צרה על בניו שתאלצם לחזור לחיקו החם והאוהב.⁵

לכן כששולח האל על בניו צרה, הוא מנסה ללמדם דבר מהותי.⁶ בְּשָׁל מה התרגשה עליהם אותה צרה כדי שידעו כיצד לשוב. הקב"ה מלמדם בדרך רמז היכן טעו ומה צריכים הם לתקן בעצמם.

כל מאורע שקורה בבריאה ה"מסודרת בחכמה בתכלית הסדר"⁷ מרמז אל כוונתו האלוקית, אל ה"מהלך האלוקי" שמגלגל בורא עולם. כפי שלמדנו המדרש:

הקב"ה, שבדבר שהוא מכה – הוא מרפא.⁸

פשט המדרש מורה שהקב"ה מרפא את "המכה" במכה עצמה. כפי שמושה במי מרה השליך את העץ המר אל המים המרים – ונהפכו המים למתוקים, או במי מריבה, שהמטה ששימש "מטה של פורענות" להביא את עשרת המכות על מצרים – הביא ברכה לעם ישראל והוציא מים מן הצור.

בעומק כוונת המדרש ללמדנו שצריך האדם להתבונן בְּמָה הוא לקה – וכך ידע את מה לתקן, וזוהי עצם רפואתו.⁹ הרי שמכתו היא תחילת רפואתו, שע"י המכה נרמז לאדם כיצד הוא יכול להתרפא. כדברי רבי צדוק:

כשאדם מתייסר באיזה אבר או באיזה כח מכוחותיו, כי שבעים כוחות בנפש נגד שבעים אומות ברע כידוע, מסתמא בו חטא.¹⁰

כך גם ברמה הלאומית, כדרשת הגמרא את הפסוק בישעיה:

מאי "הִיוּ עָלַי לְטָרַח"? אמר הקב"ה: לא דיין להם לישראל שחוטאין לפני, אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזירה קשה אביא עליהם!¹¹

ומסביר המהרש"א שהקב"ה טורח למצוא עונש שהוא כעין העבירה:

ועל פי מה שאמרו חז"ל שהקב"ה משלם במדה שאדם מורד, העונש כעין עבירה שעשה, ומטעם שידע האדם שלא במקרה בא לו העונש.

ט וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בְּדִירְבַּעַל שְׂכֵמָה אֶל־אָחִי אָמֹן וַיְדַבֵּר אֵלֵיהֶם
וְאֶל־כָּל־מְשֻׁפָּחַת בֵּית־אָבִי אָמֹן לֵאמֹר: ב דְּבַרְוּנָא בְּאֲזִנִּי
כָל־בַּעֲלֵי שְׂכָם מִה־טֹב לָכֶם הַמֶּשֶׁל בְּכֶם שְׁבַעִים אִישׁ כָּל בְּנֵי
יִרְבַּעַל אִם־מֶשֶׁל בְּכֶם אִישׁ אֶחָד וּזְכַרְתֶּם כִּי־עֲצַמְכֶם וּבְשָׁרְכֶם
אָנִי:

1. אבימלך מתנשא למלוך

פרשת אבימלך הינה המשך ישיר לפרשת גדעון. למול קריאתו של גדעון מלאת הענווה: "לא אֶמְשֵׁל אֲנִי בְכֶם" – קורא אבימלך: "בָּאוּ חֲסֹו בְּצִלִּי". אם באוזניהם של כל שבעים בניו של גדעון מהדהדת קריאת אביהם: "לא מֶשֶׁל בְּנֵי בְכֶם", הרי שלאבימלך מצלצל שמו באוזניו. אבי-מלך, אם אבי הוא מלך – הרי אני יורשו, ואני "אב" למלוכה¹. בעוד שאביו גדעון הוא "ירבעל", הרב עם הבעל – הבן מאדיר במעשיו את בעל ברית.

אולם עדיין יש לתמוה מה דחף את אבימלך לקום ולמלוך? בְּמָה ראה עצמו שונה מכל שאר אחיו? מדוע הוא ימלוך ולא יתר בנו בכורו של גדעון? כיצד בדור של שופטים הוא דורש את המלוכה? אלא טבעו של אבימלך, ההתנשאות, הגאווה, גרמה לו לראות את עצמו ראוי מכל אחיו למלוך. גדולה הגאווה שסימאה את עינו מלראות את ציווי אביו למול עיניו, ומכוחה נטל את המלוכה.

ואבימלך בן ירובעל רדף אחר השררה, והשררה ברחה ממנו.²

מאותה סיבה, בשעה שבעלי שכם מבקשים להמליך אותו "וַיִּמְלִיכוּ אֶת אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ", כדי שהוא יהיה בראש אבל יהיה סמוך עליהם, אבימלך לא מסתיר את רצונו לשלוט בעם באופן בלעדי "מֶשֶׁל בְּכֶם אִישׁ אֶחָד"³. אך מהיכן נבעה גאוותו? מהיכן שאב את הכוח הנפשי לדרוש למלוך? הרי זו כוחה של העיר שכם, היא זו שהכניסה בו את הגאווה וההתנשאות לדרוש לעצמו את המלוכה.

כשהכתוב מתאר את ייחוסה של אימו "וּפִילָגְשׁוֹ אֲשֶׁר בְּשֹׁכֶם" – הוא לא רק מלמד מהי הסיבה שעזרה בני אימו למלוך על שכם, אלא הדגשה זו מורה גם על שורש נפשו של אבימלך:

ובזה יש לפרש מה שאמרו ז"ל על שכם שהוא מקום מזומן לפורעניות (פנהדרין קב ע"א)... וחס ושלום לומר שחז"ל דברו בגנות עיר אחת בארץ ישראל, ומה גם עיר שיעקב אבינו עליו השלום נתנה ליוסף במתנה – בודאי אין בה חש ושלום שום שמץ ופסול. אך הוא הדבר שאמרו שמטבע המקום לגרום ביושביו התנשאות... שכבר כתבנו בשם כ"ק אבי אדמור זצלה"ה ששכם היתה בו מדת העזות וגאות, ולפי דרכנו טבע המקום גרם לו.⁴

2. שכם ועופרה

במקרא שכם הינה עיר מרכזית וחשובה. היא יושבת בצומת דרכים, גם על "דרך האבות" העוברת מדרום לצפון הארץ, ו"דרך מבוא השמש" העוברת ממערב למזרח הארץ. שכם גם הייתה מרכז רוחני לאלוקים בכל השנים, בעירם הוקמו מזבחות ע"י גדולי האומה, אברהם, יעקב ויהושע. שם אף כורת יהושע ברית בין האלוקים לבין העם. מכלול הדברים בוודאי היווה גורם גאוה לבני העיר.⁵

שכם היוותה מרכז רוחני אדיר, שבנוסף למזבחות לאלוקי ישראל שהוקמו בשכם, ישנה בשכם אף עבודה זרה מפורסמת, הלוא הם "אלוהי הנכר" אשר היו אצל משפחת יעקב והוטמנו בשכם תחת האלה.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ: הֲסֵרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתֻכְכֶם וְהִטְהַרְוּ וְהִחְלִיפוּ שְׁמֹלֵתֵיכֶם... וַיָּתְנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֲזְנֵיהֶם, וַיִּטְמְנוּ אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם שָׁכֶם."⁶

ומפרש המדרש את בקשת-ציווי יעקב אבינו להסיר את התרפים:

"הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד". חסר י', לימד שלא היו שאר נשיו חשודות בכך, זולתי רחל על תרפי לבן... "וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד אֲשֶׁר בְּיָדָם". של עבדים שהסתירו מבית שכם, וגם התרפים שביד רחל.⁷

והירושלמי מספר לנו מהם סופם של אותם "אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד":

רבי ישמעאל בי רבי יוסי אול להדא רבי ישמעאל בן רבי יוסי הלך ניפולים. אתון כותיאי לגביה, אמר לון: אנא מחמי לכון דלית אתון סגדין לאהין טורא, אלא לצלמייא דתחותי דכתיב "וַיִּטְמֵן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֲלֹהִים אֲשֶׁר עִם שָׁכָם". שמע קלין אמרין: נקרוץ נסדר לאילין כוביאי, וידע דאינן בעו מיקטלוניה וקרץ ונפק ליה.⁸

רבי ישמעאל בן רבי יוסי הלך ניפולים. אתון כותיאי לגביה, אמר לון: אנא מחמי לכון דלית אתון סגדין לאהין טורא, אלא לצלמייא דתחותי דכתיב "וַיִּטְמֵן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֲלֹהִים אֲשֶׁר עִם שָׁכָם". שמע קלין אמרין: נקרוץ נסדר לאילין כוביאי, וידע דאינן בעו מיקטלוניה וקרץ ונפק ליה.⁸

משמע שאותם אלהי נכר והנזמים שנטמנו בהר הגריזים נעבדו במשך אלפי שנים, מיעקב אבינו עד השומרונים בימנו, ובוודאי ידעו גם עליהם בעלי שכם. ושמא הם תרפיו של לבן ואותם הפכו, לאחר מות גדעון, בעלי שכם לע"ז לכל עם ישראל וקראוה "בעל ברית"⁹.

אין לדבר סימוכין במקרא, אך ממבט כללי על המציאות המתוארת בספר שופטים אפשר להסביר את המתיחות השוררת בין בית ירבעל לבין בעלי שכם. שכם היוותה לאורך כל הדורות עיר חשובה במעלה, אך גדעון הרואה את בני ישראל נקבצים סביבו רוצה להקים לעם ישראל עיר מרכזית חדשה. את עירו עופרה. לכן הוא פועל בשני מישורים: הרוחני והגשמי.

במישור הרוחני, מול התרפים הטמונים בשכם מְקַדֵּם המיועדים לגלות עתידות על דרך הטומאה (כפי שניחש לבן עצמו), ומול התרפים והפסלים בבית מיכה בהר אפרים, מבקש גדעון להקים את האפוד שיורה את הדרך לעם ישראל על דרך הטהרה והאמונה.

במישור הגשמי, גדעון מבקש להרחיב את עירו באוכלוסייה רבה ככל האפשר, לכן הוא נושא נשים רבות ומוליד שבעים בנים, ובוודאי בין שבעים בניו היו לא מעט בנות¹⁰. ייתכן שגדעון מבקש להקים בעופרה מרכז

הנהגה חדש של עם ישראל, באמצעות הקמת ממשלה של שבעים זקנים מבניו. החלופה המוכרת לעם מקדם לשלטון השופטים. כך מובן הפער שבין קריאתו של גדעון "ה' ימשל בָּכֶם", לבין סממני המלוכה שליוו את סוף חייו: ריבוי נשים, קשרי נישואין עם ערים שכנות, קבורה בקבר אבותיו. אם כך מתבהר שמאחורי קריאתו "ה' ימשל", הוא מתכוון לממש את מלכות האלוקים בארץ ע"י שבעים בניו¹¹.

כדי להרים עוד יותר את קרנה של העיר עופרה למול העיר שכם, גדעון נושא פילגש מהעיר שכם, לסמל במעשיו שהעיר שכם היא "פילגש", היא פחותה בדרגה מהעיר עופרה.

ט ג וַיִּדְבְּרוּ אֲחֵי־אִמּוֹ עָלָיו בְּאֶזְנֵי כָל־בְּעָלֵי שָׁכֶם אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּט לָבָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ כִּי אָמְרוּ אֲחִינוּ הוּא: ד וַיִּתְּנוּ־לּוֹ שִׁבְעִים כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל בְּרִית וַיִּשְׂכֶּר בָּהֶם אֲבִימֶלֶךְ וְאֲנָשִׁים רִיקִים וּפְחִזִּים וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו: ה וַיָּבֹא בֵּית־אָבִיו עֶפְרָתָה וַיַּהַרְג אֶת־אֲחָיו בְּנֵי־יִרְבֶּעֶל שִׁבְעִים אִישׁ עַל־אָבֹן אֶחָת וַיֹּתֵר יוֹתָם בֶּן־יִרְבֶּעֶל הַקָּטָן כִּי נִחְבָּא: ו וַיֹּאסְפוּ כָל־בְּעָלֵי שָׁכֶם וְכָל־בֵּית מְלֹא וַיֵּלְכוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ עַם־אֲלֹן מִצֵּב אֲשֶׁר בַּשָּׂכֶם:

3. התנשאות בעלי שכם

"וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן לְאִפּוֹד וַיַּצַּג אוֹתוֹ כְּעִירוֹ בְּעֶפְרָה וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם" בעלי שכם הגאים בעירם רואים לדאבון ליבם כיצד פונים עם ישראל לעופרה. בני ישראל הולכים וזונים אחרי האפוד שם ורואים בעופרה לאט לאט את מרכז מלכותם. תוכניתו של גדעון קורמת עור וגידים, העם עולה לעופרה לשאול באפוד, ועופרה עולה בחשיבותה מבחינה רוחנית וגשמית. ממאמר הכתוב: "וַיְהִי כִּאֲשֶׁר מָת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבָּעָלִים וַיַּעֲשִׂימוּ לָהֶם בַּעַל בְּרִית לָאלֹהִים" מובן שבעל ברית הוקם לאחר מות גדעון, ומפרקנו עולה שאותו בעל ברית מקומו בשכם.

בעלי שכם הרואים את עירם יורדת בחשיבותה אינם יוצאים חוצץ כנגד גדעון בעודו בחייו, אך לאחר מותו כדי להסב את העם שהורגלו לשאול באפור בעופרה קמים ומחדשים את השימוש בתרפי לבן ע"י הקמתו של "בעל הברית" בשכם. הם מבקשים להחיות מחדש את תפארתה של העיר שכם כפי שהתכנסו כל עם ישראל סביב האבן הגדולה בבריתו של יהושע. בעלי שכם במעשיהם מקימים אלטרנטיבה רוחנית, בעלת שורשים קמאיים בעירם כדי להסב את העם מעופרה לשכם¹².

אין פה רק עניין של יוקרה של העיר שכם שמתערער למול קרנה של עופרה שעולה, אלא גם עניין כלכלי טהור. עיר שיש בה אליל מרכזי פופולארי משמשת כאבן שואבת למאמינים רבים שמזרימים כסף אל קופת העיר, שהמרוויחים בראש הם שרי העיר, השולטים בקופת העיר ומיסיה¹³.

אך צפייתם אינה מתממשת באופן מלא ובעלי שכם מחפשים אפשרויות נוספות כיצד לשוב ולהבליט את עירם לפני כל ישראל. לשם כך הם נוקטים תכסיס חדש. אם במישור "הרוחני" הצלחתם מוגבלת הרי הם פונים אל המישור הגשמי.

מדברי אבימלך: "מה טוב לָכֶם הַמֶּשֶׁל בְּכֶם שְׁבָעִים אִישׁ פֶּלֶךְ בְּנֵי יִרְבֵּעֶל אִם מֶשֶׁל בְּכֶם אִישׁ אֶחָד" מובן שבעלי שכם חיפשו מלך, כחלק מהתכנון להרים את קרנה של העיר שכם על פני שאר ערי הארץ. הידיעה על חיפוש מלך בשכם מגיעה עד לאוזני אבימלך בעופרה ושם הוא מחליט כי הוא "אֲבִימֶלֶךְ בֶּן יִרְבֵּעֶל" – ולו יאה המלוכה. כך גם מוכח ממשלו של יותם, העצים מחפשים מלך ולבסוף הם מציעים את המלוכה לאטד. הוא הולך אל אחי אימו בשכם שידברו עבורו אל בעלי שכם שימליכהו עליהם. אחי אימו אכן מדברים בפני בעלי שכם שיסכימו להמליך אותו עליהם, וסומכים את טיעונם בכך שוודאי ישמור לעיר שכם אמונים "כִּי אָמְרוּ אֶחֱיָנוּ הוּא"¹⁴. "חזרתו" של אבימלך בנו של גדעון מעופרה אל שכם מסמלת בעיני בעלי שכם את שיבתו של מרכז העם אל עירם.

בעלי שכם מסכימים לשים את אבימלך כמלך עליהם, ושולחים לו שבעים כסף לרמז לו מהי מטרתו הראשונה, חיסול שבעים בניו של גדעון¹⁵ להורדת

קרנה של העיר עופרה. ואפשר ששחטו את כולם דווקא על "האבן האחת" שזו האבן שהייתה הבסיס לפסל האפוד כדי לחללו ולהורידו מגדולתו¹⁶. הכסף לחיסול בניו של גדעון הובא מבית "בעל ברית", כי בעלי שכם רואים בכסף זה "השקעה" של המרכז המסחרי "בעל ברית", שיניב רווחים רבים כאשר יעלה קרנה של העיר שכם ויעלו לפוקדו מאמינים רבים. זוהי כוונת הכתוב "וַיְהִי לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ" – לגדעון האפוד היה מוקש בכך שלבסוף את האפוד שעשה במו ידיו – עשוהו בני ישראל לעבודה זרה, ולביתו היה האפוד למוקש כי התגלגל האפוד להיות הסיבה להריגת כולם על אבן אחת.

ט ז וַיִּגְדוּ לְיוֹתָם וַיִּלְךְ וַיַּעֲמֵד בְּרֹאשׁ הַרְגָּרִים וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם שָׁמְעוּ אֵלַי בְּעָלֵי שָׁכֶם וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים: ח הַלֹּזֶךְ הָלְכוּ הָעַצִּים לְמִשַׁח עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לְיוֹת מְלוּכָה [מֶלֶכָה] עָלֵינוּ: ט וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיּוֹת הַחֲדָלְתִּי אֶת־דִּשְׁנֵי אֲשֶׁר־בִּי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לָנוּעַ עַל־הָעַצִּים: י וַיֹּאמְרוּ הָעַצִּים לְתֹאנָה לְכִי־אֵת מַלְכִּי עָלֵינוּ: יא וַתֹּאמֶר לָהֶם הַתֹּאנָה הַחֲדָלְתִּי אֶת־מִתְקִי וְאֶת־תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהִלַּכְתִּי לָנוּעַ עַל־הָעַצִּים: יב וַיֹּאמְרוּ הָעַצִּים לָגֶפֶן לְכִי־אֵת מְלוּכִי [מֶלֶכִּי] עָלֵינוּ: יג וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הַחֲדָלְתִּי אֶת־תִּירוּשֵׁי הַמִּשְׁמַח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לָנוּעַ עַל־הָעַצִּים: יד וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעַצִּים אֶל־הָאֶטֶד לֵךְ אִתָּה מֶלֶךְ־עָלֵינוּ: טו וַיֹּאמֶר הָאֶטֶד אֶל־הָעַצִּים אִם בְּאַמַּת אִתָּם מִשְׁחִים אֵתִי לְמֶלֶךְ עָלֵיכֶם בָּאוּ חֲסוּ בְּצָלִי וְאִם־אֵין תֵּצֵא אֲשׁ מִן־הָאֶטֶד וְתֹאכַל אֶת־אַרְצִי הַלְבָּנוֹן: טז וַעֲתָה אִם־בְּאַמַּת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם וְתִמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאִם־טוֹבָה עֲשִׂיתֶם עִם־יִרְבֶּעֵל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־כְּגִמּוֹל יָדָיו עֲשִׂיתֶם לוֹ: יז אֲשֶׁר־נִלְחַם אֲבִי עָלֵיכֶם וַיִּשְׁלַךְ אֶת־נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד וַיֵּצֵל אֶתְכֶם מִיַּד מִדִּין: יח וְאַתֶּם קִמַּתֶּם עַל־בֵּית אָבִי הַיּוֹם וְתִהְיֶה אֶת־בְּנָיו שְׂבָעִים אִישׁ עַל־אֶבֶן אַחַת וְתִמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אִמָּתוֹ עַל־בְּעָלֵי שָׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא: יט וְאִם־בְּאַמַּת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם עִם־יִרְבֶּעֵל וְעִם־בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה

שָׁמְחוּ בְּאַבִּימֶלֶךְ וַיִּשְׂמַח גַּם־הוא בָּכֶם: כ וְאִם־אֵין תֵּצֵא אִשׁ
מֵאַבִּימֶלֶךְ וְתֹאכַל אֶת־בְּעֻלִּי שָׁכֶם וְאֶת־בֵּית מְלֹא וְתֵצֵא אִשׁ
מִבְּעֻלִּי שָׁכֶם וּמִבֵּית מְלֹא וְתֹאכַל אֶת־אַבִּימֶלֶךְ: כא וַיָּנֶס יוֹתָם
וַיִּבְרַח וַיֵּלֶךְ בְּאֶרֶז וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי אַבִּימֶלֶךְ אָחִיו:

4. תככים ומזימות בבעלי שכם

יותם לאחר שנודע לעם הירצחם של כל אחיו, קם ועולה לראש הר גריזים ושם הוא מדבר לכל בעלי שכם. יותם נוקט בכל האמצעים כדי שישמעו את דבריו, כי הנושא לא עניין אותם כלל¹⁷. הוא קורא את דבריו בקול גדול למען ישמעוהו כל בעלי שכם¹⁸. הוא מתחנן שישמעו לדבריו¹⁹. הוא גם מוסיף לברך אותם: אם תקשיבו אלי – האלוקים ישמע לקול תפילותיכם. יותם במשלו יוצא חוצץ נגד אבימלך ונגד בעלי שכם. בתחילה חושף הוא לבעלי שכם את תרמיתו של אבימלך כיצד הערים עליהם. הוא מספר לבעלי שכם מהי מטרתו האמיתית של אבימלך בהסכמתו להיות מלך על שכם.

ישנם שני שינויים בולטים במשל שממשיל יותם בין דברי האטד לבין דברי שאר העצים שמגלים את כוונתו הנסתרת של אבימלך. שינוי ראשון נמצא בשאלת העצים, "וַיֹּאמְרוּ כָל הָעֵצִים אֶל הָאֲטָד לֵךְ אִתָּה מֶלֶךְ עָלֵינוּ. וַיֹּאמֶר הָאֲטָד אֶל הָעֵצִים: אִם בָּאֲמַת אִתָּם מְשֻׁחִים אֲתִי לְמֶלֶךְ עָלֵיכֶם בָּאוּ חֲסוּ בְּצִלִּי" – קריאה זו מפנה אבימלך אל כל העצים. לעומת הזית, התאנה והגפן המדברים אל העצים, האטד מדבר אל כל העצים. יותם מגלה לבעלי שכם שאבימלך איננו רואה את עצמו כמלך רק על עירם, אלא הוא רוצה למלוך על כל הארץ, ולכן הסכים למלוך בראשונה על העיר שכם.

השינוי השני נמצא בתשובת האטד. תשובה השונה מתשובת שאר העצים הראויים למלוכה שמגלה את סתרי ליבו של האטד. במשל, לעומת העצים הראויים למלוך שמסרבים לקבל את המלוכה בטענה שאין באפשרותם לעזוב את עיסוקם, והיאך "וַיִּהְיֶה לָנוּעַ עַל הָעֵצִים" – דהיינו, ההליכה אל ועל העצים, תפגע באפשרויות שלנו להפיק מעצמנו את המירב. האטד עונה: "בָּאוּ חֲסוּ בְּצִלִּי" – אין אני אבוא אליכם, אתם תבואו אלי. הרי שבנמשל יותם מתכוון למעשה השופטים עתניאל, דבורה וגדעון שרואים

את השבטים מתפרדים ויודעים שהמלוכה על ישראל תצריך מהם להיטלטל בדרכים ותמנע מהם להשקיע את עצמם בעולמות התורה, הנבואה ושמחת המצווה – לכן הם נמנעים מלקבל על עצמם את עול המלוכה. לעומתם אבימלך רואה במלוכה על העיר שכם כפתח לכך שכל השבטים יבואו לחסות בצילו, תחת מלכותו²⁰.

לאחר שיותם הציג את שקריו של אבימלך, הוא מוסיף להציג בתוכחתו את שקרי הדיפלומטיה של בעלי שכם, וכיצד נפלו אחיו קורבן למזימותיהם. בעלי שכם הציגו בפני העם התמה מדוע נרצחו כל בניו של מושיעם הדגול – **כטובה** לגדעון **”וְאֵם טוֹבָה עָשִׂיתָ עִם יִרְבֵּעֵל וְעַם בֵּיתוֹ”**, שהרי כעת בנו אבימלך הומלך, ואת רצח בניו כדבר בלתי נמנע, שכך היה מנהג המלך להרוג את כל העלולים להתנגד למלכותו²¹. אך יותם בתוכחתו מספר את האמת שבגינה הומלך אבימלך, **”וַתִּמְלִיכוּ אֶת אֲבִימֶלֶךְ בֶּן אִמְתּוֹ עַל בְּעָלֵי שָׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא”** – לא טובת גדעון עמדה למול עיניכם, אלא טובת העיר שכם עמדה לנגד עיניכם, והמלכתם את אבימלך כי אחיכם הוא. לא בכדי בחר יותם לעמוד בראש הר גריזים, הוא מרמז לבעלי שכם שהסיבה האמיתית לרצח אחיו הוא **”המרכז המסחרי”** בעל ברית הנמצא אף הוא בהר הגריזים²².

הוא מוכיח את טענתו בכך שכה גדולים מזימותיהם של בעלי שכם שאף אבימלך בעצמו אינו בוטח בכוונותיהם, ואף הוא חושש שמא ישנו תכסיס של בעלי שכם שאינו יודע על קיומו, לכן הוא גם תוהה על הצעת המלוכה: **”אִם בָּאֲמַת אֲתֶם מְשָׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עָלֵיכֶם”**. והוא מזוהר את בעלי שכם שאם ירמו אותו **”וְאֵם אֵין”** – ולא ימליכו אותו לבסוף, הוא ילחם בהם **”תֵּצֵא אִשׁ מִן הָאֶטֶד וְתֹאכַל אֶת אֶרְצֵי הַלְבָנוֹן”**²³. יותם בנשיאת משלו השתמש דווקא בעצים (ולא המשיל משלו בחיות או בבהמות), כרמז כפול. ראשית, המשיל את השופטים בגפן ובתאנה רמז לאותה תקופה שישבו בני ישראל איש תחת גפנו ותחת תאנתו, ואין הם צריכים כלל מלוכה. שנית, כשם שאין העצים צריכים המלוכה, שכל עץ גדל לעצמו – כך אנשי שכם אינם צריכים מלוכה לעת הזאת²⁴.

יותם מטיח בבעלי שכם: בכל תקופת השופטים אין מלך בעם – ואתם **”פתאום”** רוצים מלך עליכם? ! אלא כל מטרתכם היא אחת **”וְאֲתֶם קָמְתֶם**

על בית אבי היום ומהרגו את בניו שבעים איש על אכן אחת" – חרה לבעלי שכם על הצלחת בית אבי. חרה לכם שבית ישראל הולכים לעופרה לשאול באפור, ולא בבעל ברית שהקמתם אתם בשכם. לכן הרגתם את כל בית אבי על אכן אחת, כדי להכרית באחת את המרכז הרוחני והגשמי שבעופרה.

אך זהיר בדבריו היה יותם. הוא מנסה לתהות מהי הסיבה האמיתית לרצח אחיו, ומהי הסיבה האמיתית להמלכת אבימלך. המילה "באמת ובתמים" נשנית פעמיים בדבריו של יותם, ללמדנו שהאמת מסתתרת מתחת השטח ולכן יש צורך לחפש את האמת במעשי בעלי שכם ואבימלך. יותם אף מתוודה בסוף דבריו שאף אינו יודע האם הקונספירציה שהוא מציג בפני כל בעלי שכם נכונה, או הכל נעשה "באמת ובתמים" ללא כוונת זדון. לכן בשעה שהוא בורח מפני אבימלך "וישב שם מפני אבימלך אחיו" – אין הוא יודע אם הוא "אבימלך" או הוא "אחיו".

ט כב וישור אבימלך על־ישראל שלש שנים: כג וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו בעלי־שכם באבימלך: כד לבוא חמס שבעים בני־ירבעל ודמם לשום על־אבימלך אחיהם אשר הרג אותם ועל בעלי שכם אשר־חזקו את־ידיו להרג את־אחיו: כה וישמו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל־אשר־יעבר עליהם בדרך ויגדו לאבימלך: כו ויבא געל בן־עבד ואחיו ויעברו בשכם ויבטחו־בו בעלי שכם: כז ויצאו השדה ויבצרו את־פרמיהם וידרכו ויעשו הלולים ויבאו בית אלהיהם ויאכלו וישתו ויקללו את־אבימלך: כח ויאמר געל בן־עבד מי־אבימלך ומי־שכם כי נעבדנו הלא בן־ירבעל וזבל פקידו עבדו את־אנשי חמור אבי שכם ומדוע נעבדנו אנחנו: כט ומי יתן את־העם הזה בידי ואסירה את־אבימלך ויאמר לאבימלך רבה צבאך וצאה: ל וישמע זבל שרה־עיר את־דברי געל בן־עבד ויחר אפו: לא וישלח מלאכים אל־אבימלך בתרמה לאמר הנה געל בן־עבד ואחיו באים שכםך והנם צרים את־העיר עליך: לב ועתה קום לילה אתה

והעם אשר־אתך וארב בשׁדה: לג והיה בבקר כזרח השמש
תשכים ופשטת על־העיר והנה־הוא והעם אשר־אתו יצאים
אלֶיךָ ועשיתָ לוֹ כְּאִשֶּׁר תִּמְצֵא יָדְךָ: לז ויקם אבימלך וכל־העם
אשר־עמו ללילה ויארכבו על־שכם ארבעה ראשים: לה ויצא געל
בן־עבד ויעמד פתח שער העיר ויקם אבימלך והעם אשר־אתו
מן־המארב: לו וירא־געל את־העם ויאמר אל־זבל הנה־עם יורד
מראשי ההרים ויאמר אליו זבל את צל ההרים אתה ראה
כאנשים: לי ויסף עוד געל לִדְבַר ויאמר הנה־עם יורדים מעם
טבור הארץ וראש־אחד בא מדרך אלון מעוננים: לח ויאמר
אליו זבל אִי־ה אפוא פִּיד אשר תאמר מי אבימלך כי נעבדנו
הלא זה העם אשר מאס־ה בֹּז צא־נָא עֵתָה וְהִלַּחַם בּוֹ: לט ויצא
געל לִפְנֵי בַעְלִי שָׁכָם וילחם באבימלך: מ וירד־פָּהוּ אבימלך וינס
מפניו ויפלו חללים רבים עד־פתח השער: מא וישב אבימלך
בארומה ויגרש זבל את־געל ואת־אחיו משבת בשכם: מב והיה
ממחרת ויצא העם השׁדה ויגדו לִאֲבִימֶלֶךְ: מג ויקח את־העם
ויחצם לשלשה ראשים ויארב בשׁדה וירא והנה העם יצא
מן־העיר ויקם עליהם ויכס: מד ואבימלך והראשים אשר עמו
פשטו ויעמדו פתח שער העיר ושני הראשים פשטו
על־כל־אִשֶּׁר בשׁדה ויכּוּם: מה ואבימלך נלחם בעיר כל היום
ההוא וילכד את־העיר ואת־העם אשר־בה הרג ויתן את־העיר
ויזרעה מלח: מו וישמעו כָּל־בַּעְלֵי מְגִד־שָׁכָם ויבאו אל־צָרִיחַ
בֵּית אֵל בְּרִית: מז ויגד לאבימלך כי התקבצו כָּל־בַּעְלֵי
מְגִד־שָׁכָם: מח ויעל אבימלך הר־צֶלְמוֹן הוא וכל־העם
אשר־אתו ויקח אבימלך את־הקרדמות בידו ויכרת שׁוכת עצים
וישאֶה וישם על־שכמו ויאמר אֶל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ מֶה רְאִיתֶם
עשיתי מהרו עשו כְּמוֹנִי: מט ויכרתו גם־כָּל־הָעָם אִישׁ שׁוֹכָה
וילכו אחרי אבימלך ושימו על־הצריח ויציתו עליהם
את־הצריח באש וימתו גם כָּל־אֲנָשֵׁי מְגִד־שָׁכָם כָּאֶלֶף אִישׁ
ואשה: נ וילך אבימלך אֶל־תֵּבֶן ויחן בתֵּבֶן וילכדה: נא
ומגדל־עַז הָיָה בְּתוֹךְ־הָעִיר וינסו שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְכָל

בעלי העיר ויסגרו בעדם ויעלו על־גג המגדל: נב ויבא אבימלך עד־המגדל וילחם בו ויגש עד־פֶּתַח המגדל לְשַׂרְפוֹ בָּאֵשׁ: נג ותשלך אשה אחת פֶּלֶח רָכָב על־ראש אבימלך ותִּרֶץ אֶת־גְּלִגְלָתוֹ: נד ויקרא מֶהֱרָה אֶל־הַנֶּעַר נְשָׂא כְּלָיו ויאמר לוֹ שְׁלֵף חֶרֶבְךָ וּמוֹתֵנִי פֶן־יאמרו לי אִשָּׁה הִרְגָתָהוּ וַיִּדְקְרָהוּ נָעֲרוֹ וַיִּמָּת: נה ויראו איש־יִשְׂרָאֵל כִּי מֵת אַבְיִמֶלֶךְ וַיָּלְכוּ אִישׁ לְמִקְמוֹ: נו וישב אֱלֹהִים אֶת רַעַת אַבְיִמֶלֶךְ אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לְהִרְגֹּת אֶת־שִׁבְעִים אָחָיו: נז וְאֵת כָּל־רַעַת אָנְשֵׁי שָׂכָם הָשִׁיב אֱלֹהִים בְּרָאשָׁם וּתְבֹא אֲלֵיהֶם קָלֶלֶת יוֹתָם בֶּן־יִרְבֶּעֵל:

5. המהלך האלוקי – העמדה בדין

תוכניתו של אבימלך מתחילה להתממש, את מלכותו בשכם עזב והוא מִמָּנָה תחתיו את זבול להיות פקיד על העיר שכם. מסביר רש"י "וַיֵּשֶׁר אַבְיִמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל. על כרחם ניהג רבנות ובגאווה" – אבימלך כדרכו מתנשא למלך על כל ישראל²⁵, וחושב בליבו שבדין הוא מולך, ואין הוא יודע שמלכותו כעת היא מתנה קצובה מאת האלוקים על דיבוריו הנאצלים של אביו גדעון.

"לִפְנֵי שָׂכָר יִגְבֶּה לֵב אִישׁ" זה אבימלך שלא נשבר עד שנתגאה והרג את אחיו, "וְלִפְנֵי כְבוֹד עֲנָה" זה גדעון אביו. שכשאמרו לו: "מִשָּׁל בְּנוֹ גַם אִתָּה [גַם בְּנֶךְ גַם בֶּן בְּנֶךְ]" אמר להם: "לֹא אֶמְשָׁל אֲנִי בָכֶם [וְלֹא יִמְשָׁל בְּנִי בָכֶם ה' יִמְשָׁל בָּכֶם]". הם אמרו לו ג', דברים, והוא אמר להן ג' דברים, אמר לו הקב"ה: אתה אומר כך, חייך אני מעמיד ממך בן שימלך ג' שנים, כנגד ג' דברים שאמרת, הוי "וְלִפְנֵי כְבוֹד עֲנָה". לפיכך "וַיֵּשֶׁר אַבְיִמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ שָׁנִים"²⁶.

הקב"ה מעניש את בעלי שכם ואבימלך על שהשתתפו, כל אחד מסיבותיו הוא, בהריגת שישים ותשעה בניו של גדעון ומעביר ביניהם רוח של שנאה ואיבה. בעלי שכם מחליטים לטמון לאבימלך מלכות ובשעה שיכנס לעיר יהרגוהו נפש, לכינתיים ניצלו את זרם השיירות העוברות דרך העיר שכם שהחלה להתעצם, ובזווים. אך למרות ש"יָגַד לְאַבְיִמֶלֶךְ" את מעשיהם – אין

הוא עושה דבר, הרי את נפשו שלו הוא מציל, יודע הוא להיזהר ממארבי בעלי שכם, אך את השיירות של בני ישראל העוברות מפקיר אבימלך לחסדי השודדים, ועליו ראוי לומר את דברי המדרש בתארו את היחס בין הבטחותיהם של מלכי בשר ודם לבין מעשיהם "היכן הוא והיכן אמרותיו"²⁷.

נמצאנו למדים שמרוב עיסוקו לצאת ולמלוך על ישראל – אין הוא כלל ממלא את תפקידו של המלך ודואג לביטחונם האישי והכלכלי של עם ישראל. גם מתגלה למפרע שאין כלל מעמדה של העיר שכם בראש מעייניו, אין הוא עושה דבר כדי להפסיק את בזיזת השיירות – דבר שיערער בוודאות את מעמד העיר לאחר שהדרכים המובילות אליה בחזקת סכנה. אלא לדידו העיר שכם הינה כלי להגשמת מטרתו, השגת המלוכה. כמאמר חז"ל במסכת אבות:

הוּו זְהִירִין בְּרִשּׁוֹת שְׂאִין מִקְרִבִּין לוֹ לָאִדָם אֲלָא לְצוּרֵךְ עֲצֻמָּן. נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בִּשְׁעַת הַנֶּאֱתָן וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לָאִדָם בִּשְׁעַת דְּחֻקָּךְ.²⁸

גַּעַל בֶּן עֶבֶד וְאֲחִיו הַעֹבְרִים בַּעִיר שָׁכָם מִתְקַבְּלִים בְּאֵהָדָה, וּמוֹזְמִנִים לְהַשְׁתַּתֵּף בְּחִגִּיגוֹת לְרֹגֶל תּוֹם הַבְּצִיר. גַּעַל בֶּן עֶבֶד הַמוֹשַׁפֵּעַ מְאֹפִיִּיהַ שֶׁל הָעִיר אִף הוּא מִתְנַשֵּׂא לְמִלּוֹךְ, וּבַעַת שִׁיכּוּרָתוֹ מִתְּגַלֶּה סוּדוֹ, כְּדִבְרֵי הַגִּמְרָא "נִכְנַס יֵין – יֵצֵא סוּד"²⁹. מִתְּגַלֶּה רְצוֹנוֹ הַפְּנִימִי בְּפָנֵי כָל – רְצוֹנוֹ לְמִלּוֹךְ. וְכֵן הוּא קוֹרָא קֶבֶל עִם וַעֲדָה: "מִי אֲבִימֶלֶךְ וּמִי שָׁכָם כִּי נַעֲבָדְנוּ? ! הֲלֹא כֵן יִרְפָּעַל וְזָבֵל פָּקִידוֹ? !". גַּעַל בֶּן עֶבֶד מְכַרִּיז: אֵין לַעֲבֹד אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְזָבֹול. וּמִסְבִּיר בְּדִבְרָיו (ע"פ הַתְּקֻבּוֹלַת) מְדוּעַ אֵין לַעֲבֹדָם: מְדוּעַ נַעֲבֹד אֶת אֲבִימֶלֶךְ, בְּגִלְל טַעֲנָתוֹ שֶׁאִימֹה הִיא מִהָעִיר שָׁכָם? הִרִי אֲבִיו הוּא יִרְבַּעֵל אִישׁ עֲפָרָה! "וְיַעֲקֹב הֵיחֹסֵי יִהְיֶה מִצַּד הָאֵב"³⁰. מְדוּעַ נַעֲבֹד אֶת זָבֹול, שֶׁתִּפֶּס אֶת רִאשׁוֹת הָעִיר וְלִכְן כִּינוּיָו "שָׁכָם"³¹? הִרִי הוּא רַק פִּקִּיד! גַּעַל בֶּן עֶבֶד מְבֹזֵה בְּדִבְרָיו אֶת אֲבִימֶלֶךְ וּפְקִידוֹ רֹאשׁ הָעִיר שָׁכָם³². וְהוּא מִמְשִׁיךְ לְקוֹרָא: "עֲבָדוּ אֶת אֲנָשֵׁי חָמוֹר אֲבִי שָׁכָם" – גַּעַל בֶּן עֶבֶד רוֹמֵז שֶׁהוּא הָרָאוּי לִיטוֹל אֶת רִאשׁוֹת שָׁכָם מִכִּיוּן שֶׁהוּא מִצָּאצְאֵי חָמוֹר אוֹ מֵאֲנָשָׁיו³³, וְכֵדִי לְחַזֵּק אֶת דִּבְרָיו הוּא קוֹרָא מִיד לְאַחַר מִכְן: "וּמִי יִתֵּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי וְאֶסִּירָה אֶת אֲבִימֶלֶךְ? !".

לעומת הפעם הקודמת שלא התייחס אבימלך למעשי בעלי שכם, כאן שחש פגימה במלכותו מיד קם עם צבאו והלך להכות בבעלי שכם המורדים. זבול פקידו מייעץ לו לארוב סביבות העיר שכם ובבוקר כשיפתחו את שערי העיר יכנס לעיר ויכה אותה בחרב.

למחרת בבוקר, מתייצב זבול בשער העיר וממתין לפתיחת שערי העיר מצידם הפנימי. בשעה זו התפרסו לוחמי אבימלך סביבות העיר מארבע צדדיה – כדי לא להשאיר דרך לאף אחד להימלט ולהרוג את כולם. בעלי שכם שיוצאים לשדות נלחמים בראשותו של געל בן עבד, שמגלה את צבאו של אבימלך, למרות שזבול מנסה לעכב את הבנתו. ואז "וַיִּירָדָּהוּ אֲבִימֶלֶךְ וַיִּנָּס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים רַבִּים עַד פֶּתַח הַשָּׁעַר" – אבימלך מצליח להרוג את הלוחמים שיצאו מן העיר, אולם שערי העיר הוגפו במהרה ונבצר מאבימלך לחדור פנימה.

למחרת, העם היושב בשכם סבר שעברה מעליו חרב הסכנה, לאחר שאתמול גורשו געל בן עבד ואחיו מהעיר, יוצאים מהעיר לעבוד בשדה כימים ימימה. אבימלך מנצל את הזמן שבו שערי העיר פתוחים ושולח מיד את שלישי צבאו לשער העיר כדי למנוע מבעלי שכם לסוגרו בשנית³⁴, ואת שני שלישי צבאו שולח להכות בכל הגברים העובדים בשדות. לאחר הריגת כל אנשי הזרוע ותפיסת השערים – לכידת העיר מתבצעת ביתר קלות. אבימלך וצבאו הורגים את אנשי העיר, וזורעים אותה מלח כדי שלא יהיה אפשר לנטוע בה שדות וכרמים³⁵. בעלי שכם השומעים את הטבח המתחולל בשכם קמים להילחם עליו בהר צלמון, גם אותם מצליח אבימלך להרוג באמצעות שריפת המגדל³⁶.

אבימלך המתנשא לראות שכל דרכיו צלחו, קם על העיר תבץ לכובשה גם, ש"ידמה שאנשי תבץ גם מרדו בו"³⁷. אך כעת גאותו היא זו שהכשילתו, אין "בעלי שכם" בעיר תבץ אלא רק "הַאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְכָל בְּעָלֵי הָעִיר" ולכן מן השמים לא נתנוה בידו. שם בעומדו ליד המגדל נחרץ גורלו במיתה משונה ומבזה, אישה זורקת מראש המגדל אבן ריחיים שמוחצת את ראשו והורגתו. ביקש אבימלך להיות לראש וסופו שראשו שרוץ. כך מסכם זאת הכתוב: "וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִים אֶת רַעַת אֲבִימֶלֶךְ אֲשֶׁר עָשָׂה לְאִבּוֹ לְהָרֹג אֶת שְׁבָעִים אֶחָיו. וְאֵת כָּל רַעַת אָנָּשִׁי שָׁכֵם הָשִׁיב אֱלֹהִים בְּרָאשָׁם וּתְבֹא אֲלֵיהֶם קָלֶלֶת יוֹתָם בְּן יִרְבֵּעֵל" – כל בעלי שכם נהרגו בחרב או נשרפו עד מותם, ואבימלך

רוצצה גולגולתו, אך געל בן עבד, אחיו ואנשי תבץ נותרו חיים, כי ההשגחה שמרה עליהם שלא ימותו בעוון חטאת אבימלך ובעלי שכם. בדין היכה אלוקים את אבימלך באבן רכב, כשם שהוא רצח את כל אחיו על האבן האחת:

אמר ליה הקב"ה לאבימלך בן גדעון: ...אתה עמדת והרגת את אחיך שבעים איש על אבן אחת, אוי לאותו האיש, וכן אמר שלמה: "חֲפֹר גֹמֶץ בּוֹ יִפּוֹל", לפיכך אף הוא לא נהרג אלא באבן, שנאמר "תִּשְׁלַף אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אַבִּימֶלֶךְ".³⁸

"סגירת המעגל" מתרחשת במעשהו האחרון של אבימלך, לפני שהקב"ה מענישו. בעלי שכם פועלים בשני מישורים כדי לרומם את עירם: א. הקמת בעל ברית. ב. המלכת אבימלך. הקב"ה נפרע ע"י אבימלך מהם ומאלוהיהם יחדיו. אבימלך שורף את כל בעלי שכם בצריח, אך דבר נוסף הוא שורף, את "בעל ברית" אלוהיהם. "וַיִּשְׁמְעוּ קָל בַּעֲלֵי מִגְדָּל שָׁכֶם וַיָּבֹאוּ אֶל צָרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית" ומסביר רש"י: "אותו צריח היה של בעל ברית, שם של עבודה זרה שלהם"³⁹.

י א וַיָּקָם אַחֲרֵי אַבְימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלַע בֶּן־פּוּאָה
 בֶּן־דָּוִד אִישׁ יֹשֶׁכֶר וְהוּא־יָשָׁב בְּשֹׁמֶר בְּהַר אֶפְרַיִם: ב וַיִּשְׁפֹּט
 אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּשֹׁמֶר: ג וַיָּקָם
 אַחֲרָיו יֶאֱיִר הַגִּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה: ד
 וַיְהִי־לֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רֹכְבִּים עַל־שִׁלְשִׁים עֵיִרִים וּשְׁלֹשִׁים עֵיִרִים
 לָהֶם לָהֶם יִקְרָאוּ חֹזֵת יֶאֱיִר עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר בָּאֲרֶץ הַגִּלְעָד: ה
 וַיָּמָת יֶאֱיִר וַיִּקְבֹּר בְּקִמּוֹן:

שופטים מכל השבטים

איזכורים קצרים של שופטים משבטים שונים מעידים על הימצאותם של שופטים מכל השבטים, ללמדנו, שלכל שבט ניתנה ההזדמנות מאת האלוה למשול, למלוך. לאחר שיהודה לא קם להושיע את ישראל – לא מהסס כל שבט לראות את עצמו ראוי למלוכה.

מכל השבטים יצאו שופטים ומלכים, ומשבט שמעון לא קם לא שופט ולא מלך בשביל החטא שעשה זמרי בשבטים. ולמדך כמה חמורה הזנות.¹ עתניאל בן קנז משבט יהודה. אהוד משבט בנימין. דבורה וברק מהר אפרים ומקדש נפתלי. גדעון משבט מנשה ואבימלך בנו אחריו. תולע בן פואה משבט יששכר. יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה. וכן יפתח מיושבי גלעד. אבצן מבית לחם יהודה. אילון משבט זבולון. עבדון בן הלל משבט אפרים. שמשון משבט דן. עלי ושמואל משבט לוי.²

